

بیمه مهریه

تاریخ دریافت: ۹۲/۱۰/۲۴

علی اصغر حاتمی^۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۲/۲۱

هاجر یاسینی نیا^۲

چکیده

در نظام حقوقی اسلام، مهریه به عنوان یکی از حقوق مالی عقد نکاح از تعهدات و تکالیف زوج است و در قرآن کریم از آن با تعبیر «صدقاتهن نحلّه» هدیه‌ای از جانب مرد و نشانه‌ای از صداقت او یاد شده است. بیمه مهریه، نهادی است تا ضمن اینکه امید زنان را در دریافت مهریه افزایش دهد، کاهش آمار بدهکاران مهریه که سیاست حبس‌زدایی دستگاه قضایی است نیز محقق شود. بیمه‌نامه مهریه، تضمینی مطمئن برای پرداخت تمام یا قسمتی از مهریه و پشتوانه مالی مناسبی است که زوج و زوجه می‌توانند از مزایای آن بهره‌مند شوند. البته مانعی ندارد که زوج فارغ از هرگونه بدهی به زوجه، به هدف قدردانی و تشکر از زحمات وی در کانون گرم خانواده، این قرارداد را تبرعاً برای کمک و ایجاد پس‌انداز مالی مناسب منعقد نماید.

واژگان کلیدی: مهریه، بیمه عمر، بیمه حوادث، تعهد به نفع ثالث، ایفای دین

رتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

مهریه، دینی است که زوج باید در طی زندگی مشترک به زوجه اعطا نماید. اما متأسفانه امروز در اکثر موارد پرداخت آن محدود به دو مورد شده است؛ یک، زندگی در آستانه طلاق و فروپاشیدگی است که در این حالت نیز خوشبینانه‌ترین صورت ممکن، حکم دادگاه مبنی بر تقسیط مهریه، به دلیل عدم ملائمت زوج است. دو، زمانی که زوج فوت نموده و مهریه زوجه از اموال متوفی اخراج می‌گردد که حتی در این حالت نیز چه بسا دارایی وی کفاف این دین را به طور کامل ندهد.

آمار دعای مطالبه مهریه کلی فی‌الذمه، چالشی پیش‌روی قوه قضاییه و نهاد خانواده است؛ زیرا در پی آن شاهد افزایش محکومین به حبس، ایجاد تنفر زوج از زوجه و نهایتاً فروپاشی کانون خانواده می‌باشیم.

با وضعیت فوق‌العاده امید زنان در دستیابی به مهریه در طی زندگی مشترک کم است. بیمه مهریه راهکاری در تسهیل پرداخت مهریه از طرف شوهر به همسر و تحکیم خانواده در طول زندگی مشترک است. با همکاری شرکت‌های بیمه، شوهر مبلغی را برای همسر خویش به عنوان مهریه پس‌انداز می‌کند و بدین ترتیب ضمن اینکه زوجه به مهریه خود می‌رسد، به مرد نیز در پرداخت مهریه فشار نمی‌آید. بیمه مهریه ناظر بر قراردادی است که متناسب با میزان سرمایه اصلی، سن و شغل بیمه‌شده (زوج) و مدت اعتبار قرارداد، میان بیمه‌گر و بیمه‌گذار (زوج) منعقد می‌شود. شرکت بیمه (بیمه‌گر) در ازای دریافت وجهی به نحو ماهانه یا سالانه یا یکجا از زوج (بیمه‌گذار) متعهد می‌شود تا در اتمام مدت قرارداد در زمان حیات زوج یا فوت یا ازکارافتادگی دائم و کامل وی یا طلاق در اثنای مدت قرارداد، سرمایه خاصی را حسب مورد به زوجه پرداخت نماید.

باوجود اینکه بیمه مهریه از اوایل دهه ۸۰ توسط برخی شرکت‌های بیمه معرفی گردید اما تاکنون هستی و چیستی این قرارداد در ابهام قرار دارد، در این مقاله

تلاش شده است تا این بیمه‌نامه تبیین و به عنوان راهی در تسهیل پرداخت مهریه معرفی گردد.

مسئله تحقیق پیش‌رو این است که شرایط، ویژگی‌ها و مزایای بیمه مهریه چیست؟ یافتن پاسخ این پرسش زوایای بسیاری از این بیمه‌نامه را روشن می‌کند. تعهدات بیمه‌گذار و بیمه‌گر، جایگاه بیمه مهریه در بین انواع بیمه، نقش زوجه در زمان انعقاد قرارداد به عنوان فرد ثالث و تأثیر انحلال نکاح بر بیمه مهریه، از دیگر سؤالاتی است که مقاله در صدد تبیین آنهاست.

۲. تعریف بیمه مهریه، ارکان و شرایط آن

۲-۱. تعریف بیمه مهریه

قانون مدنی، تعریفی از مهریه ارائه نداده ولی از مواد مربوط به مهر و نوشته‌های حقوق‌دانان برجسته^۱ می‌توان گفت: مهر عبارت از مالی است که شوهر به مناسبت ازدواج حین عقد یا بعد از عقد تحت همین عنوان به زوجه تملیک می‌کند.

براساس مدل‌های موجود در بیمه مهریه، زوج با شرکت بیمه، قراردادی کوتاه یا بلندمدت منعقد می‌کند تا ماهانه یا سالانه یا یکجا مبلغی را به حساب شرکت بیمه واریز کند و در عوض، بیمه‌گر موظف می‌شود در پایان قرارداد، مهریه همسر وی را به میزان سرمایه انتخابی^۲ بپردازد. در صورتی که مدت قرارداد تمام شود و مرد در قید حیات باشد، شرکت بیمه تمام مبلغی را که زوج طی سال‌ها پرداخت کرده، به همراه سود حاصل از آن به همسر وی برمی‌گرداند. در صورت فوت مرد در طول مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به همسر او تعلق می‌گیرد و اگر فوت او بر اثر حادثه باشد، بیمه‌گر دو برابر سرمایه اصلی بیمه‌نامه را به زوجه پرداخت می‌کند.

۱. جهت مطالعه تعریف «مهریه» مراجعه شود به: امامی، ۱۳۶۸؛ صفایی، ۱۳۸۲؛ کاتوزیان، ۱۳۸۲.
 ۲. در حال حاضر سقف سرمایه اصلی بیمه‌نامه در شرکت بیمه ایران ۵۰۰ میلیون ریال است که این سرمایه‌گذاری می‌تواند کمتر یا حتی بیشتر از مبلغ مهرالمسمی باشد.

البته فوت بیمه‌شده (زوج) یا از کارافتادگی او در طول مدت قرارداد، باعث معافیت وی از پرداخت مابقی اقساط می‌گردد. همچنین اگر بعد از گذشت شش ماه از قرارداد بیمه، زن توسط مرد مطلقه گردد، ذخیرهٔ پس‌اندازی بیمه‌نامه تا تاریخی که مرد آن را پرداخت کرده به زن تعلق می‌گیرد.

هدف شوهر از انعقاد قرارداد بیمهٔ مهریه می‌تواند یکی از دو مورد ذیل باشد:

- وی درصدد است که با استفاده از این قرارداد تمام یا قسمتی از بدهی خود به زوجه تحت عنوان مهریه را بپردازد. یعنی از طریق سرمایه‌گذاری و پس‌انداز برای وی درصدد ایفای دین خود باشد. با توجه به اینکه بیمهٔ مهریه نوعی پس‌انداز و سرمایه‌گذاری محسوب می‌شود، صرفاً مهریهٔ کلی فی‌الذمه تحت پوشش این نوع بیمه قرار می‌گیرد؛ زیرا مهریهٔ عین معین به محض وقوع نکاح به تملک زوجه درمی‌آید و زوج وظیفه‌ای جز تسلیم آن ندارد.

- هدف زوج از انعقاد این قرارداد ایفای دین نمی‌باشد بلکه درصدد است به آیندهٔ مالی زوجه کمک کند و پس‌اندازی برای وی حاصل نماید، فارغ از اینکه به او بدهی‌ای دارد مانند مواردی که مهریه به صورت عین معین بوده و به تملک زوجه درآمده است یا زوجه ذمهٔ زوج را بری کرده یا مهریهٔ خود را به او بخشیده باشد یا مهریهٔ کلی فی‌الذمه بوده و زوج دین خود را ادا کرده باشد و دینی بر ذمه نداشته باشد؛ در این موارد زوج صرفاً به قصد احسان و نیکی به زوجه، قرارداد مذکور را منعقد می‌نماید. شوهر نفع معنوی در این خصوص دارد نه نفع مالی و محسوس؛ زیرا علاقه‌مند است که با این بیمه‌نامه از زحمات، محبت‌ها و تلاش‌های همسرش در ادارهٔ امور خانه، تربیت فرزندان و ایجاد آرامش و آسایش در محیط گرم خانواده قدردانی نماید و برای دوران سالخوردگی وی پس‌اندازی قابل ملاحظه فراهم آورد. البته در این مورد عنوان «بیمهٔ مهریه» مسامحه در تعبیر است.

۲-۲. ارکان بیمه مهریه و شرایط آن

بیمه‌گذار و بیمه‌گر طرفین این قرارداد می‌باشند و ذی‌نفع (زوجه)، ثالثی است که از این قرارداد متفیع می‌گردد. از این رو شرایط هریک از این افراد و شرایط موضوع قرارداد در ادامه مورد بحث قرار گرفته است.

- **بیمه‌گذار:** شخص حقیقی است که قرارداد بیمه را با بیمه‌گر منعقد و پرداخت حق‌بیمه را تعهد می‌نماید (دستباز، ۱۳۷۲). بیمه‌گذار در بیمه مهریه لزوماً شوهر است که قرارداد بیمه را منعقد و پرداخت حق‌بیمه را تعهد می‌نماید. در این نوع بیمه، بیمه‌گذار همان بیمه‌شده است، بنابراین زوج از باب بیمه‌گذار طرف قرارداد محسوب می‌شود و باید اهلیت قانونی، قصد، رضا و اختیار داشته باشد. «حیات»، «فوت» و «سلامت» وی نیز به عنوان بیمه‌شده تحت پوشش بیمه‌ای قرار می‌گیرد. به عبارت دقیق‌تر حیات، سلامت و فوت زوج، «بیمه‌شده» است نه خود زوج، بنابراین اصطلاح «بیمه‌شده» برای زوج با مسامحه به کار رفته است.

بیمه‌گذار باید بر طبق قرارداد، حق‌بیمه یکجا یا سالانه یا ماهانه را براساس سرمایه انتخابی و باتوجه به سن خود و مدت بیمه پردازد (دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، بند ۱ شرایط).

در صورت ازکارافتادگی دائم و کامل شوهر در طول مدت بیمه، بیمه‌گذار از پرداخت اقساط بعدی حق‌بیمه تا پایان مدت بیمه معاف شده و تعهدات بیمه‌گر کماکان در موعد مقرر انجام خواهد یافت (دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، بند ۲ مزایای بیمه مهریه).

- **بیمه‌گر:** شرکت بیمه‌ای است که براساس قانون و مقررات بیمه در ایران تشکیل و در ازای دریافت حق‌بیمه، انجام تعهداتی را به‌عهده می‌گیرد (دستباز، ۱۳۷۲). در حال حاضر صرفاً شرکت بیمه ایران، بیمه مهریه را تحت پوشش خود قراردادده است. بیمه‌گر پس از انقضای مدت معین (سررسید) یا فوت بیمه‌شده (زوج) در طول مدت بیمه، متعهد به پرداخت سرمایه بیمه به استفاده‌کننده (زوجه)، پرداخت دو

برابر سرمایه به وی در صورت فوت زوج بر اثر حادثه در طول مدت بیمه، پرداخت ذخیره پس‌اندازی بیمه‌نامه به زوجه در صورت مطلقه‌شدن وی قبل از پایان مدت بیمه و پرداخت ارزش باخرید بیمه‌نامه در صورت تقاضای باخرید توسط بیمه‌گذار به استفاده‌کننده است (دو مورد اخیر مشروط به این است که حداقل ۶ ماه از تاریخ شروع بیمه گذشته و بیمه‌گذار حق بیمه مربوطه را پرداخت کرده باشد). همچنین در صورتی که بیمه‌شده در طول مدت بیمه، دچار ازکارافتادگی دائم و کامل گردد از آن تاریخ تا پایان مدت بیمه، بیمه‌گر حق بیمه‌ای دریافت نمی‌کند ولی تعهداتش کماکان به قوت خود باقی خواهد ماند (نمونه قرارداد بیمه مهریه، بی‌تا).

– استفاده‌کننده (ذی‌نفع): شخصی است که تحت شرایطی از مزایای بیمه‌نامه استفاده خواهد کرد. در این نوع بیمه، زوجه به‌عنوان ذی‌نفع در موارد فوت بیمه‌شده در طول مدت بیمه یا حیات وی در انقضای مدت بیمه از مزایای بیمه‌نامه استفاده می‌نماید. ذی‌نفع (زوجه) طرف قرارداد بیمه مهریه نیست و قبول وی شرط انعقاد قرارداد نمی‌باشد هرچند آثار و مزایای بیمه مهریه شامل حال او می‌شود، اما لازم است که در زمان دریافت سرمایه بیمه از بیمه‌گر دارای اهلیت باشد در غیر این صورت ولی یا قیم وی می‌تواند اقدام به اخذ سرمایه بیمه نماید (مواد ۲۷۴ و ۲۷۱ ق.م).^۱

ماده ۲۵ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶، حق تغییر ذی‌نفع را به بیمه‌گذار داده است اما طبق بیمه مهریه، این امر نیاز به موافقت زوجه به‌عنوان ذی‌نفع نیز دارد؛ زیرا «زوج نمی‌تواند در طول مدت بیمه بدون موافقت زوجه، ذی‌نفع را تغییر دهد» (دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، بی‌تا).

---

۱. ماده ۲۷۱ قانون مدنی: دین باید به شخص داین یا به کسی که از طرف او وکالت دارد تأدیه گردد یا به کسی که قانوناً حق قبض دارد.

زوجه می‌تواند از مزایای بیمه مهریه به شرح زیر بهره‌مند شود:

- در صورت حیات زوج در پایان مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به صورت یکجا به زوجه پرداخت می‌گردد.
  - در صورت فوت بیمه‌شده در طول مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به زوجه پرداخت خواهد شد.
  - در صورت فوت بیمه‌شده بر اثر حادثه، دو برابر سرمایه اصلی بیمه‌نامه به زوجه پرداخت خواهد شد.
  - چنانچه زوجه بعد از گذشت حداقل شش ماه از تاریخ شروع بیمه‌نامه و پرداخت حق بیمه مربوط توسط بیمه‌گذار و قبل از پایان مدت بیمه مطلقه گردد، ذخیره پس‌اندازی بیمه‌نامه تا تاریخ پرداخت حق بیمه به وی پرداخت خواهد شد.
  - زوجه به میزان ۸۵٪ در منافع حاصل از عملیات بیمه‌گری در این بخش سهیم بوده و در صورت تشکیل منافع مزبور، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به اضافه سرمایه‌ای که از محل مشارکت منافع ایجاد شده است، به وی پرداخت خواهد شد.
  - زوجه می‌تواند پس از گذشت حداقل دو سال از شروع بیمه و پرداخت مستمر حق بیمه مربوطه از محل ذخیره پس‌انداز بیمه‌نامه، تقاضای وام نماید.
  - سرمایه مهریه جزو ماترک نبوده و از مالیات بر ارث و مالیات بر درآمد معاف می‌باشد (دفترچه بیمه مهریه ایران، بند ۱-۸ از مزایای بیمه مهریه)؛ زیرا طبق ماده ۱۳۶ قانون مالیات‌های مستقیم، وجوه پرداختی بابت بیمه عمر از طرف مؤسسات بیمه که به موجب قراردادهای منعقد بیمه عاید ذی‌نفع می‌شود، از پرداخت مالیات معاف است.
- بیمه‌شده: شخصی است که احتمال تحقق خطر یا خطرهای مشمول این بیمه‌نامه برای او موجب انعقاد قرارداد است (دستباز، ۱۳۷۲). در بیمه مهریه، بیمه‌شده زوج است که سلامت یا زندگی او تحت پوشش قرار گرفته و حیات،

از کارافتادگی یا فوت او موجب انجام تعهدات بیمه‌گر خواهد بود. در واقع در بیمه مهریه، بیمه‌شده عنوان بیمه‌گذار را نیز دارد.

۳. موضوع بیمه مهریه

اگر شوهر در بیمه مهریه، نفع معنوی و قصد احسان به زوجه را داشته باشد (نه نفع مالی و محسوس)، موضوع بیمه مهریه سرمایه‌گذاری و پس‌انداز برای کمک به زوجه است، اما اگر هدف وی، پرداخت تمام یا قسمتی از دین خود به زوجه (مهریه) باشد، موضوع آن سرمایه‌گذاری و پس‌انداز زوج برای ایفای دین خود به زوجه است که در هر دو حالت موضوع امری مالی است که منفعت عقلایی و مشروع دارد (ماده ۲۱۵ ق.م.) و میزان آن معلوم و معین است (ماده ۲۱۶ ق.م.)، همچنین دارای جهت مشروع است.

حق بیمه، وجه یا جوهری است که بیمه‌گذار در قرارداد، تعهد پرداخت آن را نموده است. حق بیمه اگر یکجا در اول قرارداد قابل پرداخت باشد آن را حق بیمه یکجا یا واحد و اگر در اول هر سال قابل پرداخت باشد آن را حق بیمه سالانه گویند (جوهریان، ۱۳۷۳). حق بیمه یکجا، سالانه و ماهانه براساس سرمایه انتخابی و باتوجه به سن و شغل بیمه‌شده و مدت بیمه تعیین می‌شود. پس سن بیمه‌شده از ملاک‌های بسیار اساسی در تعیین میزان حق بیمه است.^۱

پژوهش‌های حقوقی سلامت
رتال جامع علوم انسانی

۱. بیمه‌گذار می‌تواند سرمایه اصلی بیمه‌نامه را حداقل ده میلیون ریال و حداکثر تا مبلغ پانصد میلیون ریال (۵۰۰۰۰۰۰۰۰) انتخاب نماید و مدت قرارداد ۵ ساله یا ۱۰ ساله است. در صورتی که سن زوج بیش از ۵۰ سال یا سرمایه اصلی مورد درخواست بیش از ۱۰۰ میلیون ریال باشد صدور بیمه‌نامه منوط به انجام معاینات پزشکی از بیمه‌شده و تأیید پزشک مشاور بیمه ایران است و هزینه معاینات پزشکی در صورت صدور بیمه‌نامه به عهده بیمه ایران و در صورت انصراف بیمه‌گذار به عهده وی خواهد بود (دفترچه بیمه مهریه ایران، بند ۴ شرایط).

۴. ماهیت حقوقی بیمه مهریه

امروزه عقد بیمه به عنوان یک عقد معین و مستقل پذیرفته شده است. بیمه مهریه یکی از اقسام بیمه می‌باشد و جهت تبیین ماهیت بیمه مهریه لازم است که ضمن بیان خصوصیات این عقد، نوع بیمه این قرارداد نیز مورد بررسی قرار گیرد.

۴-۱. نوع بیمه قرارداد «بیمه مهریه»

به‌طورکلی بیمه به ۳ قسم بیمه اشیا، بیمه اشخاص و بیمه مسئولیت تقسیم می‌شود. بیمه عمر به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از بیمه اشخاص، دارای مصادیق متعددی است که بیمه مهریه یکی از آن موارد است. «بیمه عمر، قراردادی است که به موجب آن بیمه‌گر در مقابل دریافت حق بیمه مقرر تعهد می‌کند که مبلغ معینی را یکجا به‌شکل سرمایه بیمه‌شده یا در مدت معین به‌شکل مستمری به بیمه‌گذار یا شخص ثالث که از طرف بیمه‌گذار تعیین می‌شود، پردازد. زمان ایفای تعهد ممکن است فوت بیمه‌شده یا زمان معینی در دوران حیات او باشد» (زنگنه، ۱۳۷۹؛ مشایخی، ۱۳۵۳) که براین اساس برحسب‌مورد بیمه عمر به شرط فوت و بیمه عمر به شرط حیات نام دارند (مطهری، ۱۳۶۱؛ جعفری لنگرودی، ۱۳۵۷؛ کریمی، ۱۳۸۷).

نوع سوم بیمه عمر، بیمه عمر مختلط است که ترکیبی از دو نوع بیمه عمر به شرط حیات و بیمه عمر به شرط فوت می‌باشد، به‌همین جهت بیمه مرکب نیز نامیده می‌شود. در این نوع بیمه، بیمه‌گر در قبال دریافت اقساط بیمه متعهد می‌شود که اگر بیمه‌گذار در خلال مدت معین فوت نماید، بیمه‌گر مبلغی به ورثه او یا شخص ثالث معین در قرارداد بیمه پردازد و اگر در این مدت زنده ماند مبلغی به شخص بیمه‌گذار یا شخص ثالث مذکور پرداخت نماید (جعفری لنگرودی، ۱۳۵۷). بیمه‌نامه‌های مختلط که در ایران به بیمه پس‌انداز معروف شده (جوهریان، ۱۳۷۳)، نوعی سرمایه‌گذاری است که در چند دهه اخیر مورد استقبال مردم قرار گرفته و علت آن هم ارائه پوشش مناسب در صورت فوت زودرس و نابهنگام بیمه‌گذار برای بازماندگان است و نیز نوعی پس‌انداز و ذخیره‌سازی برای زمانی است که

بیمه‌گذار در قید حیات باشد (دستباز، ۱۳۷۲). در بیمه پس‌انداز سرمایه‌گذاری، بیمه‌گر حق بیمه‌ها را در سهام شرکت‌ها سرمایه‌گذاری می‌کند و بیمه‌گذار سود حاصل از سرمایه‌گذاری خود را دریافت می‌کند (دستباز، ۱۳۷۲). باتوجه به بندهای ۱ و ۳ مزایای بیمه مهریه بیمه ایران^۱ مشخص می‌گردد که بیمه مهریه، نوعی بیمه عمر مختلط است.

بیمه مهریه، نوعی بیمه عمر مختلط است که هدف از آن سرمایه‌گذاری و پس‌انداز به منظور پرداخت مهریه یا کمک مالی به زوجه است. مبتکر بیمه مهریه، شرکت بیمه ایران در سال ۱۳۸۱ می‌باشد و ضمن اینکه این بیمه‌نامه مشمول قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ و شرایط عمومی بیمه‌نامه عمر مصوبه شورای عالی بیمه بوده، خود نیز دارای شرایط خاص دیگری است که در این مقاله به آن پرداخته خواهد شد.

هرچند بیمه مهریه، نوعی بیمه عمر مختلط محسوب می‌شود اما بیمه‌نامه حوادث نیز به آن ضمیمه شده است که در مجموع بر مزایای این بیمه‌نامه برای زوجه می‌افزاید و «حیات»، «فوت» و «سلامت» بیمه‌شده (زوج) تحت پوشش قرار گرفته است. در واقع بیمه حوادث یکی دیگر از انواع بیمه‌نامه‌های اشخاص است که به بیمه‌های عمر ضمیمه می‌گردد و بیمه‌ای است که براساس آن هرگاه بیمه‌شده به علت حادثه فوت شود شرکت، دو برابر سرمایه بیمه را می‌پردازد. به این علت به آن، بیمه فوت در اثر حادثه یا بیمه تکمیلی حادثه نیز گویند (جوهریان، ۱۳۷۳). بیمه تکمیلی شامل ازکارافتادگی بیمه‌شده نیز می‌شود. به عبارت دیگر بیمه‌شدن اشخاص در قبال یک پیشامد ناگهانی ناشی از یک عامل خارجی که بدون اراده بیمه‌شده منجر به فوت یا صدمه بدنی، نقص عضو یا ازکارافتادگی دائم و کامل وی گردد را بیمه حوادث

---

۱. در صورت حیات زوج در پایان مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به صورت یکجا به زوجه پرداخت می‌گردد (بند یک) ... ۳- در صورت فوت بیمه‌شده در طول مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به زوجه پرداخت خواهد شد (دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، مزایا، بی تا).

گویند (دستباز، ۱۳۷۲). بند ۲ و ۴ مزایای بیمه مهریه بیمه ایران صریحاً این امر را پیش‌بینی کرده است (دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، بی تا).

در حال حاضر در کشور ما، منتفع بیمه عمر تبرعاً به عنوان ثالث انتخاب می‌شود در حالی که در بیمه مهریه این امکان به وجود آمده است که زوج از بابت دینی که بر عهده دارد طلبکار (زوجه) را به عنوان ذی نفع معرفی نماید، بنابراین بررسی رابطه شرکت بیمه با زوجه ضروری است. در بیمه مهریه مانند بیمه عمر، قبول ثالث در هنگام انعقاد قرارداد شرط نمی‌باشد و نزد بیمه‌گر جایگاهی ندارد اما چون بین زوج و زوجه رابطه دینی وجود دارد باید دید انعقاد قرارداد بیمه مهریه چه تأثیری روی مهریه زوجه دارد؟ آیا قبول یا رد وی بی تأثیر است؟

۲-۴. ویژگی‌های بیمه مهریه

- عقدی عهدی و معوض است.

قرارداد بیمه مهریه، عقدی عهدی است؛ زیرا یکی از طرفین قرارداد (بیمه‌گذار) تعهد به پرداخت حق بیمه می‌نماید و طرف دیگر (شرکت بیمه) متعهد می‌شود که در صورت حصول شرایط مقرر در بیمه‌نامه، وجه مقرر در آن (سرمایه بیمه) را به ذی نفع تعیین شده (زوجه) بپردازد.

همچنین این قرارداد، عقدی معوض است به این معنی که در قبال تعهدات بیمه‌گذار در پرداخت اقساط حق بیمه، بیمه‌گر متعهد به پرداخت مبلغی است که در بیمه‌نامه مشخص گردیده است و این مبلغ در عرف شرکت‌های بیمه، «سرمایه بیمه» نامیده می‌شود، هر چند عوضی که بیمه‌گر می‌پردازد به زوجه پرداخت می‌شود نه بیمه‌گذار، اما همانطور که برخی حقوق‌دانان نیز بیان داشته‌اند در عقد معوض، ضرورتی ندارد که عوض عاید کسی شود که معوض را می‌دهد چنانکه در بیمه عمر، نتیجه تعهد بیمه‌گر به شخص دیگری می‌رسد و هیچ‌کس نیز آن را عقد مجانی نمی‌داند (کاتوزیان، ۱۳۷۸). به دلیل معوض بودن این عقد است که تعهدات بیمه‌گر زمانی آغاز می‌شود که بیمه‌گذار به تعهدات خود عمل کرده باشد. در واقع

پس از صدور بیمه‌نامه و پرداخت اولین قسط حق بیمه (و در برخی موارد حداقل پس از ۶ قسط)، تعهدات بیمه‌گر طبق شرایط مندرج در بیمه‌نامه و الحاقی‌های منضم به آن شروع می‌شود.

- لزوم یا جواز بیمه مهریه

عقد لازم، عقدی است که به جز در موارد مصرح قانونی از سوی طرفین آن قابل فسخ نباشد. در حالی که بیمه‌گذار می‌تواند هر زمان که بخواهد با نپرداختن اقساط حق بیمه از استمرار قرارداد جلوگیری کند که عملاً نتیجه‌ای جز فسخ قرارداد نخواهد داشت. نویسندگان حقوق بیمه نیز پرداخت حق بیمه را در بیمه‌های عمر اجباری ندانسته‌اند (فرجادی، ۱۳۵۴).

بیمه مهریه از سوی شرکت بیمه لازم است و جز در موارد خاصی که در قانون پیش‌بینی شده - مانند پی‌بردن شرکت به خلاف واقع بودن اظهارات بیمه‌گذار قبل از وقوع خطر - حق فسخ ندارد. بنابراین بیمه مهریه از سوی بیمه‌گذار جایز و از سوی بیمه‌گر لازم می‌باشد، همچنان‌که عقد رهن و کفالت از سوی یکی از طرفین لازم و از سوی دیگری جایز می‌باشد. البته چنانچه زوج در قرارداد جداگانه با زوجه متعهد شود که پرداخت تمام یا قسمتی از مهریه وی را از طریق بیمه مهریه می‌پردازد، باید بیمه مهریه را از سوی بیمه‌گذار نیز لازم دانست و اگر زوج در اثنای مدت بیمه، از پرداخت اقساط حق بیمه خودداری نمود، زوجه می‌تواند الزام وی را خواستار شود.

- مستمر یا آنی بودن بیمه مهریه

در بیمه‌های عمر، تعهدات بیمه‌گذار معمولاً به صورت پرداخت اقساط انجام می‌گیرد. در بیمه مهریه نیز بیمه‌گذار می‌تواند حق بیمه را به صورت ماهانه، سه ماهانه، شش ماهانه و سالانه بپردازد که در این حالات تعهدات او مستمر است اما در صورتی که پرداخت حق بیمه را به صورت یکجا انتخاب کند، تعهد او آنی است نه مستمر.

تعهدات بیمه‌گر به صورت آنی است یعنی در سررسید قرارداد یا فوت بیمه‌شده، شرکت مکلف به پرداخت کل سرمایه بیمه یا دو برابر سرمایه بیمه‌نامه (در حالت فوت بیمه‌شده بر اثر حادثه) است. هرچند که شرکت بیمه می‌تواند تعهد خود را به صورت مستمر نیز قرار دهد.

در بند یک مزایای بیمه مهریه بیمه ایران، این شرکت تعهد خود را به صورت آنی قرار داده است: «در صورت حیات زوج در پایان مدت بیمه، سرمایه اصلی بیمه‌نامه به صورت یکجا به زوجه پرداخت می‌گردد».

- تشریفات بودن بیمه مهریه

ماده ۲ قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶/۲/۷ مقرر داشته «عقد بیمه و شرایط آن باید به موجب سند کتبی باشد و سند مزبور موسوم به بیمه‌نامه خواهد بود». برخی نویسندگان باتوجه به این ماده، عقد بیمه را از عقود تشریفات دانسته‌اند (صفایی، ۱۳۸۲؛ مشایخی، ۱۳۵۳)، زیرا باید ضمن تنظیم سند و شرایط خاص بسته شود (مواد ۲ و ۳) و رعایت نکردن آن موجب بطلان عقد می‌گردد (کاتوزیان، ۱۳۶۴). برخی دیگر آن را رضایی دانسته‌اند که با تراضی دو طرف واقع می‌شود گرچه اثبات آن با تمام دلایل ممکن نیست، به‌همین دلیل در قانون بیمه ضمانت اجرایی برای ماده مذکور تعیین نشده، ضمن اینکه با اجرای «اصل رضایی بودن معاملات» و اصل صحت باید انعقاد قرارداد بیمه عمر را به صورت شفاهی پذیرفت (السان، ۱۳۸۲).

در پاسخ به نظر اخیر باید بیان داشت که در عقود تشریفات (شکلی)، تشریفات شرط وقوع و نفوذ قرارداد است و تخلف از آن عقد را بی‌اثر می‌کند، بنابراین نیازی به تصریح قانون‌گذار در ضمانت اجرای تخلف نمی‌باشد. بیمه مهریه در قواعد کلی خود تابع قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ است، از این رو باید مانند سایر بیمه‌نامه‌ها تنظیم سند را از شرایط وقوع آن به‌شمار آورد، در عمل نیز شرکت‌های بیمه، فرم چاپی از پیش تهیه شده را برای امضای قرارداد به بیمه‌گذاران ارائه می‌دهند.

۵. موقعیت ثالث در بیمه مهریه

بیمه‌گر و بیمه‌گذار (زوج) طرفین قرارداد بیمه مهریه می‌باشند، بنابراین زوجه نقشی در زمان انعقاد قرارداد ندارد اما باید بررسی گردد که رضایت یا عدم رضایت وی - به عنوان ثالث - چه تأثیری دارد؟

ماده ۲۳۱ قانون مدنی با تأکید بر اصل نسبی بودن قراردادهای بیان می‌دارد که «معاملات و عقود فقط درباره طرفین متعاملین و قائم‌مقام قانونی آنها مؤثر است مگر در مورد ماده ۱۹۶» قسمت آخر ماده که موضوع استثنا بر قاعده را معرفی می‌کند صریحاً تعهد به نفع ثالث را به رسمیت می‌شناسد.^۱ اکثریت حقوق‌دانان، بیمه عمر را مصداق بارز «تعهد به نفع ثالث» معرفی می‌نمایند. (امامی، ۱۳۶۸؛ کاتوزیان، ۱۳۶۸؛ محقق داماد و صالحی، ۱۳۷۹؛ گرجی، ۱۳۷۲)، البته نظر مخالف نیز وجود دارد (شهیدی، ۱۳۸۶) و در تعریف آن آورده‌اند:

هرگاه دو یا چند نفر قراردادی منعقد کنند و از یکی از تعهدات ناشی از آن قرارداد، ثالثی منتفع شود آن را «تعهد به نفع ثالث» گویند (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸؛ محقق داماد و صالحی، ۱۳۷۹).

برای ایجاد تعهد به نفع ثالث باید دو تن پیمانی ببندند و یکی از آن دو در برابر دیگری ملزم به دادن مال یا انجام کاری به سود ثالث شود و به بیان دیگر در نتیجه قرارداد، حقی به سود او ایجاد شود (کاتوزیان، ۱۳۶۸).

«تعهد به نفع ثالث» هم می‌تواند نقش شرط را در معامله اصلی داشته باشد یعنی تبعی و فرعی باشد مانند اینکه پدری خانه خود را به پسر بزرگ خانواده می‌بخشد و ضمن عقد هبه شرط می‌شود که او ماهیانه مبلغ معینی به فرزندان دیگر واهب

---

۱. ماده ۱۹۶ «کسی که معامله می‌کند آن معامله برای خود آن شخص محسوب است مگر اینکه در موقع عقد، خلاف آن را تصریح نماید یا بعد خلاف آن ثابت شود معذک ممکن است در ضمن معامله که شخص برای خود می‌کند تعهدی هم به نفع شخص ثالثی بنماید».

بپردازد و هم می‌تواند نقش عوض اصلی را داشته باشد مانند بیمه عمر و ماده ۷۶۸ قانون مدنی^۱ (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۰؛ کاتوزیان، ۱۳۶۸).

در برخی موارد مشروطه، تعهد به سود ثالث را فقط به قصد احسان و نیکی به ثالث واقع می‌سازد اما همیشه این‌گونه نیست؛ زیرا در مواقعی ممکن است مشروطه در مقام وفا به تعهد و دین خود که به ثالث دارد آن را در ضمن قرارداد تحصیل کند یعنی مشروطه قصد دارد از این طریق دینی را که به ثالث دارد، پرداخت کند (برزی، ۱۳۸۶)، به عبارت دیگر، گاه مشروطه نفع معنوی در اجرای تعهد دارد و گاه نفع مالی و محسوس دارد مانند موردی که با انجام شرط، دین خود را می‌پردازد یا از بار تکالیف خویش می‌کاهد (کاتوزیان، ۱۳۶۸). مثلاً در ماده ۷۶۸ قانون مدنی، طرف قرارداد می‌تواند تکلیف خود در انفاق به زن و فرزندان یا خویشان را به وسیله تعهد طرف دیگر انجام دهد (کاتوزیان، ۱۳۶۸). همانگونه که در پاره‌ای از موارد ممکن است بیمه عمر به نفع ثالث برای ادای دین یا تضمین بدهکاری بیمه‌گذار به استفاده‌کننده باشد (آل شیخ، ۱۳۸۱).

بیمه مهریه که یک بیمه عمر مختلط است و در قرارداد بین بیمه‌گر و بیمه‌گذار، زوجه به عنوان ثالث منتفع از آن است اولاً، تعهد به سود زوجه، چهره تبعی و فرعی ندارد بلکه نقش عوض اصلی را دارد. ثانیاً، زوج با انعقاد قرارداد گاه صرفاً نفع معنوی و گاه نفع مالی و محسوس دارد؛ زیرا درصدد سرمایه‌گذاری و پس‌انداز جهت ایفای دین خود به زوجه است. بیمه مهریه بر دو نوع است:

- بیمه مهریه‌ای که هدف زوج از انعقاد آن نیکی و احسان به همسرش است، یعنی وی به قصد تبرع آن را منعقد نموده است: این قرارداد، عقدی است که در

---

۱. ماده ۷۶۸ قانون مدنی: «در عقد صلح ممکن است احد طرفین در عوض مال‌الصلحی که می‌گیرد متعهد شود که نفقه معینی همه ساله یا همه ماهه تا مدت معین تأدیه کند، این تعهد ممکن است به نفع طرفین مصالحه یا نفع شخص یا اشخاص ثالث واقع شود».

ضمن آن یک ایقاع صورت گرفته است یعنی ایجاب و قبول بیمه‌گذار و بیمه‌گر عقد را به وجود می‌آورد و هم‌زمان با تشکیل آن نفعی برای ثالث پدید می‌آید که برای منتفع در حکم ایقاع می‌باشد، به همین دلیل نیازی به قبول ذی‌نفع نیست. اکثریت حقوق‌دانان بر این باورند که قبول ثالث در تعهد به نفع ثالث لازم نمی‌باشد (امامی، ۱۳۶۸؛ کاتوزیان ۱۳۶۸؛ محقق داماد و صالحی، ۱۳۷۹) حتی کسانی که قبول ثالث را لازم و شرط تحقق آن می‌دانند به این امر اذعان دارند که در بیمه عمر نیازی به قبول ثالث نمی‌باشد؛ زیرا جنبه استثنایی دارد و تابع قانون خاصی است (شهیدی، ۱۳۸۶؛ کشاورز، ۱۳۷۷).

البته در تعهد به نفع ثالث، استقلال منتفع در برابر دو طرف قرارداد ایجاب می‌کند که به او اختیار رد حق داده شود یعنی بتواند تعهدی را که ناخواسته به سود او ایجاد شده است، رد کند. این اختیار با ایقاع بودن ایجاد حق نسبت به او منافات ندارد و آن را با قبول در قراردادها نباید اشتباه کرد ضمن آنکه رد حق، این نتیجه را می‌دهد که نفع طرف قرارداد تقویت شود و اختیار مطالبه حق به سود خود را نیز پیدا کند مگر اینکه از مفاد قرارداد خلاف آن استنباط گردد (کاتوزیان، ۱۳۶۸).

اما برخی دیگر ضمن آنکه قبول شخص ثالث را لازم و آن را ماهیتاً انشای عمل حقوقی می‌دانند که نیاز به قصد دارد، بر این عقیده‌اند که چنانچه تعهد به نفع ثالث عوض اصلی قرارداد باشد- مانند ماده ۷۶۸ قانون مدنی - با رد ثالث، تعهد مورد ماده مذکور به شخص ثالث تحقق نمی‌یابد و با عدم تحقق آن عقد بدون معوض و فاقد یکی از دو مورد خواهد شد که نتیجه آن بطلان عقد است (شهیدی، ۱۳۸۶).

باتوجه به اینکه در انعقاد قرارداد بیمه مهریه، زوجه ذی‌نفع است و قبول و امضای وی در این قرارداد لازم نمی‌باشد پذیرفتن نظر اول موجه‌تر است، بنابراین چنانچه زوجه قرارداد را رد کند اختیار مطالبه حق به سود مشروطه (بیمه‌گذار) امکان‌پذیر است. از اختیار رد به زوجه نباید تصور عقد بودن تعهد ثالث نسبت به زوجه به ذهن

خطور نماید؛ زیرا حق رد در دیگر نهادهای حقوقی که ایقاع می‌باشند نیز وجود دارد مانند وصیت عهدی و تعیین تولیت موقوفه.

- بیمه مهریه‌ای که هدف زوج از انعقاد آن ایفای دین خود می‌باشد: در این قرارداد، موضوع تعهد به نفع ثالث است که بیمه‌گر تمام یا قسمتی از دینی را که بر گردن زوج می‌باشد (بسته به انتخاب میزان سرمایه‌گذاری توسط بیمه‌گذار) به زوجه به‌عنوان ثالث و منتفع در قرارداد پردازد. اما این امر که بیمه مهریه به‌عنوان مصداقی از بیمه عمر و بیمه عمر مصداقی از تعهد به نفع ثالث تلقی نماییم و قبول زوجه را لازم ندانیم با چند مشکل اساسی روبروست:

- مهریه‌های رایج در جامعه امروز غالباً به‌صورت اموال کلی فی‌الذمه مانند سکه تمام بهار آزادی یا مقدار معینی طلای ۱۸ عیار یا بعضاً ابریشم و... است، یعنی زوج متعهد به پرداخت می‌باشد، درحالی‌که در بیمه مهریه، شرکت بیمه متعهد به پرداخت سرمایه اصلی بیمه‌نامه به‌صورت پول رایج به زوجه است که طبق ماده ۲۷۵ قانون مدنی «متعهدله را نمی‌توان مجبور نمود به غیر آنچه موضوع تعهد است قبول نماید اگرچه آن شیء قیمتهاً معادل یا بیشتر از موضوع تعهد باشد».

- طبق ماده ۲۷۷ قانون مدنی «متعهد نمی‌تواند متعهدله را مجبور به قبول قسمتی از موضوع تعهد نماید...»؛ زیرا تجزیه پرداخت از ارزش آن می‌کاهد و طلبی که به اقساط پرداخته می‌شود همان ارزشی نیست که مدیون در قرارداد به‌عهده‌گرفته است. درحالی‌که نوعاً میزان پرداختی از سوی بیمه‌گر معادل قسمتی از مهریه می‌باشد؛ زیرا بیمه‌نامه مهریه دارای سقف است.

- غالب مهریه‌های مندرج در قباله‌های نکاح، عندالمطالبه است درحالی‌که اجرای تعهد بیمه‌گر منوط به انقضای قرارداد یا زمان فوت زوج است.

بنابراین راهکار این است که بین زوج و زوجه قراردادی قبل یا بعد از انعقاد بیمه مهریه، تحت عنوان ماده ۱۰ قانون مدنی یا تبدیل تعهد به اعتبار دین و مدیون صورت گیرد. از این‌رو در این حالت بیمه مهریه نسبت به زوج نیز مانند بیمه‌گر لازم

می‌باشد و او حق عدم پرداخت اقساط حق بیمه و انصراف از بیمه‌نامه را ندارد و الا زوجه مطابق ماده ۲۳۷ و ۲۳۹ قانون مدنی می‌تواند با او برخورد کند (اجبار وی و در صورت عدم الزام وی، معامله را فسخ نماید).

این نکته نیز دارای اهمیت است که در هر دو حالت فوق، به دلیل نوسان قیمت‌ها و افزایش نرخ تورم، زوجین باید توافق کنند که مبلغ پرداختی از سوی بیمه‌گر در زمان انقضای قرارداد یا زمان فوت یا زمان مطلقه‌شدن زوجه، معادل چه میزان از مهریه می‌باشد، برای مثال زوجین توافق کنند که اگر بیمه‌گذار سرمایه اصلی بیمه‌نامه را ۱۰۰ میلیون ریال انتخاب می‌کند در برابر چه تعداد از سکه‌های مندرج در سند ازدواج می‌باشد در غیر این صورت ملاک، روز تأدیه است و سرمایه پرداختی از سوی بیمه‌گر در انقضای مهلت، معادل میزان معینی از مهریه در روز تأدیه (نه روز انعقاد قرارداد) است.

هر چند در نگاه اول رضایت زوجه به دلیل موانع قانونی فوق ضرورت دارد اما نباید از نظر دور داشت که امروزه عرف و رویه قضایی این امر را پذیرفته است که امکان عدم تجزیه پرداخت دین با توجه به حال بودن آن، زوج را با عسر و حرج روبرو می‌سازد، به همین دلیل دادگاه‌ها بدون جلب رضایت زوجه (طلبکار)، حکم به تقسیط مهریه صادر می‌نمایند. بنابراین در حالتی که قرارداد مستقلی مبنی بر رضایت زوجه در راستای پرداخت معادل تمام یا قسمتی از مهریه به شیوه و طریق بیمه مهریه بین زوج و زوجه صورت نگرفته باشد، نمی‌توان به زوجه این اختیار را داد که در زمان فرارسیدن اجرای تعهدات بیمه‌گر (سررسید بیمه) حق رد داشته باشد؛ زیرا پرداخت مبلغ مقرر از سوی شرکت بیمه در حکم ایفای دین از جانب غیر (ماده ۲۶۷ قانون مدنی) است، بنابراین اثری بر رد او نیز مترتب نخواهد بود همانگونه که به قبول او نیازی نیست.

البته در اثنای قرارداد و قبل از فرارسیدن زمان اجرای تعهدات بیمه‌گر به پرداخت سرمایه بیمه‌نامه، زوجه می‌تواند تعهد به نفع خود را نپذیرد و رد نماید و مهریه خود را به اجرا گذارد یا از حق حبس خود استفاده کند.^۱

نباید تصور کرد که با انعقاد قرارداد بیمه مهریه، زوج بری می‌شود؛ زیرا در موردی که تعهد به قصد وفای به عهد مشروطه انجام می‌پذیرد مانند اینکه خریدار ملکی با مستأجر خود شرط می‌کند که اقساط اجاره را به فروشنده بدهد اجرای تعهد [نه انعقاد قرارداد] در حکم وفای به عهد است و به همان اندازه که پرداخته می‌شود دین مشروطه را از بین می‌برد.

در تعهد به نفع ثالث، قبول طلبکار سهمی در ایجاد تعهد ندارد و انعقاد قرارداد در حکم پرداخت دین نیست، اجرای تعهد و پرداخت واقعی به طلبکار سبب برائت مشروطه می‌شود و دین تا این هنگام به جای خود باقی است (کاتوزیان، ۱۳۶۸). بنابراین نه تنها انعقاد قرارداد بیمه مهریه بلکه حتی پرداخت اقساط حق بیمه از سوی بیمه‌گذار به شرکت بیمه باعث نمی‌شود که زوج در همان زمان و به همان میزان از دینی که بر ذمه دارد، بری شود، بلکه بری‌الذمه شدن زوج تنها در زمان پرداخت سرمایه بیمه به زوجه از سوی بیمه‌گر حاصل می‌شود.

البته باید توجه کرد در زمانی که شرکت تعهد خود را اجرا می‌کند و سرمایه اصلی بیمه‌نامه یا دو برابر سرمایه اصلی بیمه‌نامه (بر حسب مورد) را به زوجه پرداخت می‌نماید، زوج به میزان مبلغ پرداختی توسط بیمه‌گر به زوجه، بری‌الذمه می‌شود نه به میزان حق بیمه‌های پرداخت کرده خود به شرکت؛ زیرا بیمه مذکور نقش سرمایه‌گذاری و پس‌انداز را برای زوج دارد.

۱. این نکته قابل ذکر است که چنانچه زوجه در اثنای قرارداد بیمه، مطالبه مهریه نماید یا از حق حبس خود استفاده نماید می‌توان از روش بازخرید که در این نوع بیمه‌ها پیش‌بینی شده، استفاده نمود. البته بیمه‌نامه در صورتی قابل بازخرید است که حق بیمه بیش از ۶ ماه از سوی بیمه‌گذار پرداخت شده باشد.

۶. اثر انحلال نکاح بر بیمه مهریه

انحلال نکاح ۵ اثر بر مهریه دارد:

- زوجه مستحق تمام مهریه است مانند وقوع طلاق و فسخ بعد از نزدیکی یا فوت یکی از زوجین بعد از تعیین مهریه.

- زوجه مستحق نصف مهریه است مانند وقوع طلاق و فسخ به دلیل عنن قبل از نزدیکی (مواد ۱۰۹۲ و ۱۱۰۱ قانون مدنی).

- زن مستحق هیچ مهری نمی‌باشد مانند زمانی که نکاح به واسطه بطلان نکاح و علم زن به فساد آن یا به دلیل عدم تعیین مهر و فوت یکی از زوجین یا فسخ قبل از نزدیکی منحل شده است (مواد ۱۰۹۸، ۱۰۸۸ و ۱۱۰۱ قانون مدنی).

- زوجه مستحق مهرالمثل^۱ است مانند موردی که نکاح به دلیل طلاق بعد از نزدیکی در حالی که هنوز مهر تعیین نشده منحل گردیده یا به دلیل بطلان نکاح و جهل زن به فساد آن بعد از وقوع نزدیکی منحل شده است (مواد ۱۰۸۷ و ۱۰۹۳ قانون مدنی).

- زوجه مستحق مهرالمتعه^۲ است مثل زمانی که نکاح به دلیل طلاق قبل از نزدیکی و در حالت عدم تعیین مهر منحل شود (ماده ۱۰۹۳ قانون مدنی).

فوت زوج یا زوجه، طلاق، بطلان و فسخ نکاح، از موارد انحلال نکاح محسوب می‌شوند. در این بین فوت زوج یا زوجه در اثنای مدت اعتبار قرارداد، موجب انحلال بیمه مهریه می‌شود بدین صورت که چنانچه زوج فوت نماید، سرمایه اصلی بیمه‌نامه و در صورت فوت بر اثر حادثه، دو برابر سرمایه اصلی بیمه‌نامه به زوجه پرداخت می‌گردد (بند ۳ و ۴ مزایای بیمه مهریه ایران، دفترچه بیمه مهریه بیمه

---

۱. ماده ۱۰۹۱ قانون مدنی: «برای تعیین مهرالمثل باید حال زن از حیث شرافت خانوادگی و سایر صفات و وضعیت او نسبت به امثال و اقربان و همچنین معمول محل و غیره در نظر گرفته شود».

۲. ماده ۱۰۹۴ قانون مدنی: «برای تعیین مهرالمتعه، حال مرد از حیث غنا و فقر ملاحظه می‌شود».

ایران) و در صورت فوت زوجه (منتفع) در طول مدت اعتبار بیمه‌نامه (پس از گذشت حداقل ۶ ماه از تاریخ شروع بیمه و پرداخت حق بیمه مربوط) ارزش بازر خرید در وجه بیمه‌گذار پرداخت خواهد شد (دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، بند ۱۰ مزایای بیمه مهریه بیمه ایران) و زوج نمی‌تواند به ادامه سرمایه‌گذاری بپردازد؛ زیرا ملزم به بازر خرید بیمه‌نامه است. البته این بند دارای ایراد است؛ زیرا «در مواردی که بیمه عمر به نفع ثالث برای ادای دین یا تضمین بدهکاری بیمه‌گذار به استفاده‌کننده باشد در این صورت فرض بر این است که تعهد بیمه‌گر نسبت به دارایی استفاده‌کننده است نه شخص او، بنابراین در صورت فوت استفاده‌کننده، این حق با همان خصوصیات به ورثه منتقل می‌شود.» (آل شیخ، ۱۳۸۱).

اگر بیمه مهریه به قصد تبرع از سوی بیمه‌گذار منعقد شده باشد می‌توان پذیرفت که چون ثالث متبرعاً ذی‌نفع می‌باشد، ارزش بازر خرید بیمه‌نامه در وجه بیمه‌گذار قابل پرداخت باشد همانطور که طبق رویه شرکت‌های بیمه در خصوص بیمه عمر عمل می‌گردد، اما در فرضی که بیمه مهریه جهت ایفای دین زوج به زوجه می‌باشد، ارزش بازر خرید بیمه‌نامه باید در وجه ورثه ذی‌نفع امکان‌پذیر باشد. در حال حاضر با وجود چنین حکم قانونی، شاید بتوان امکان اقامه دعوی ورثه علیه بیمه‌گذار جهت استرداد وجه را راه‌حل جبرانی این نقیصه معرفی کرد.

در بند ۵ مزایای بیمه مهریه بیمه ایران آمده است: «چنانچه زوجه بعد از گذشت حداقل شش ماه از تاریخ شروع بیمه‌نامه و پرداخت حق بیمه مربوط توسط بیمه‌گذار و قبل از پایان مدت بیمه مطلقه گردد، ذخیره پس‌اندازی بیمه‌نامه تا تاریخ پرداخت حق بیمه به وی پرداخت خواهد شد.» اما سایر موارد انحلال نکاح (فسخ و بطلان) پیش‌بینی نشده است.

حکم این عبارت، اختیار و امتیازی است که به زوجه داده شده است که ملزم نباشد تا زمان سررسید قرارداد منتظر دریافت حق خود از شرکت بماند بنابراین می‌تواند با وقوع طلاق از بیمه‌گر مطالبه ذخیره پس‌اندازی حاصله به عنوان قسمتی از

مهریه خود را بنماید اما بدین معنا نیست که با وقوع طلاق، پابندی به قرارداد و ادامه روند سرمایه‌گذاری امکان‌پذیر نیست، بنابراین زوج در صورت موافقت زوجه (و عدم مطالبه مهریه از وی یا عدم مطالبه ذخیره پس‌اندازی از شرکت بیمه) می‌تواند تا سررسید قرارداد، اقساط حق‌بیمه را پرداخت نماید تا در آن زمان سرمایه بیمه‌نامه به زوجه پرداخت گردد. بنابراین وقوع طلاق موجب انحلال بیمه نمی‌گردد.

این بند را می‌توان به فسخ و بطلان نکاح نیز تسری داد. آنچه مهم است این امر می‌باشد که صرف انحلال نکاح (به جز فوت) موجب انحلال بیمه مهریه نمی‌شود، بلکه بستگی به اراده بیمه‌گذار دارد. بیمه‌گذار می‌تواند با توجه به شرایطی مانند میزان مهریه و عدم مخالفت زوجه، تصمیم به قطع یا استمرار پرداخت حق‌بیمه بگیرد، مثلاً اگر بر اثر بطلان نکاح و جهل زن به آن و وقوع نزدیکی، زوجه مستحق مهرالمثل باشد چنانچه میزان ذخیره پس‌اندازی بیمه‌نامه کمتر از میزان مهرالمثل باشد و زوجه نیز مطالبه ذخیره پس‌اندازی از شرکت ننماید و راضی به ادامه روند بیمه باشد، زوج می‌تواند سرمایه‌گذاری را ادامه دهد تا در سررسید قرارداد، مبلغ سرمایه انتخابی و اصلی بیمه‌نامه به زن پرداخت گردد که این امر به نفع هر دو (زوج و زوجه) می‌باشد.

در مواردی که به دلیل انحلال نکاح برحسب مورد زوجه مستحق مهریه‌ای کمتر از میزانی شود که شرکت متعهد به پرداخت آن می‌باشد، زوج می‌تواند پس از اجرای تعهدات بیمه‌گر (پرداخت سرمایه بیمه به زوجه) تقاضای استرداد میزان مازاد از وجوه پرداختی خود به شرکت را از زوجه بنماید. این امر از وحدت ملاک ماده ۱۰۹۲ قانون مدنی قابل استنباط است؛ زیرا در آن ذکر شده است که «هرگاه شوهر قبل از نزدیکی، زن خود را طلاق دهد، زن مستحق نصف مهر خواهد بود و اگر شوهر بیش از نصف مهر را قبلاً داده باشد حق دارد مازاد از نصف را عیناً یا مثلاً یا قیمتاً استرداد کند».

بنابراین انحلال نکاح، (به جز فوت) باعث انحلال بیمه مهریه نمی‌شود. زوج می‌تواند به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری خود ادامه دهد تا در سررسید معین‌شده، سرمایه بیمه به ذی‌نفع پرداخت شود یا می‌تواند به محض وقوع انحلال نکاح با عدم پرداخت حق بیمه به بیمه‌گر، انصراف خود از سرمایه‌گذاری را اعلام نماید و زوجه از طریق بازخرید ارزش بیمه‌نامه اقدام نماید. در هر صورت انصراف یا استمرار قرارداد بیمه مهریه، بسته به اراده و تصمیم بیمه‌گذار دارد. وی می‌تواند در حالتی که زوجه مستحق هیچ مهریه‌ای نیست به قصد احسان، سرمایه‌گذاری را ادامه دهد همانطور که در ابتدای انعقاد قرارداد می‌توانست صرفاً به قصد تبرع بیمه‌نامه را منعقد نماید.

۷. نتیجه‌گیری

بیمه مهریه، نوعی بیمه عمر مختلط است که بیمه حوادث نیز به آن ضمیمه شده است؛ زیرا قراردادی است که مطابق آن بیمه‌گذار (زوج) می‌پذیرد در زمان حیات خود طی مدت معین، مبلغی به شرکت بیمه بپردازد و در عوض بیمه‌گر تعهد می‌کند که در سررسید قرارداد، سرمایه بیمه را به زوجه بیمه‌گذار، به عنوان ثالث ذی‌نفع بپردازد. این قرارداد در واقع متضمن تعهد به نفع ثالث است که موضوع آن بسته به اراده بیمه‌گذار می‌تواند پس‌انداز و سرمایه‌گذاری برای زوجه به قصد کمک به وی (تبرعاً) یا به قصد پرداخت مهریه (ایفای دین) باشد که در هر صورت قبول ذی‌نفع شرط تحقق بیمه مهریه نمی‌باشد، اما در صورت دوم بهتر است که قبل یا بعد از بیمه مهریه، بین زوج (بیمه‌گذار) و زوجه (ذی‌نفع) طی قراردادی جداگانه در خصوص پرداخت معادل تمام یا قسمتی از مهریه از طریق بیمه مهریه توافق صورت گیرد.

منابع

۱. آل‌شیرازی، م. ۱۳۸۱. ماهیت حقوقی عقد بیمه در بیمه‌های عمر و مسئولیت مدنی. فصلنامه صنعت بیمه، (۲) ۶۶، ص ۱۱۴.
۲. السان، م.، ۱۳۸۲. ماهیت و آثار حقوقی قراردادهای بیمه عمر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، ص ۸۵.
۳. السید الدسوقی، م.، ۱۳۷۸. التأمین و موقف الشریعه الاسلامیه منه، بیروت: دارالتحریر للطبع و النشر، الطبعه الاول، ص ۱۱.
۴. امامی، ح.، ۱۳۶۸. حقوق مدنی، تهران: اسلامیه، ج ۱، چ ۸، صص ۲۵۷-۲۵۶.
۵. امامی، ح.، ۱۳۸۶. حقوق مدنی، تهران: اسلامیه، ج ۴، ص ۴۴۲.
۶. برزی، و.، ۱۳۸۶. نسبی بودن آثار قراردادهای و تعهد به سود ثالث در حقوق ایران، تهران: آثار اندیشه، چ ۱، ص ۱۱۷.
۷. جعفری لنگرودی، م.ج.، ۱۳۵۷. دایره‌المعارف حقوق مدنی، تهران: گنج دانش، چ ۱، صص ۶۷۱-۶۷۲.
۸. جعفری لنگرودی، م.ج.، ۱۳۷۰. رهن و صلح، تهران: گنج دانش، چ ۲، ص ۲۰۱.
۹. جعفری لنگرودی، م.ج.، ۱۳۷۸. ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، چ ۳.
۱۰. جوهریان، م.و.، ۱۳۷۳. بیمه عمر، تهران: بیمه ایران، چ ۱، صص ۶۵، ۹۲، ۲۷۵.
۱۱. دستباز، ه.، ۱۳۷۲. اصول و کلیات بیمه‌های اشخاص، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چ ۱، صص ۱۱۸-۲۷.
۱۲. دفترچه بیمه مهریه بیمه ایران، روابط عمومی بیمه ایران، بی‌تا.
۱۳. زنگنه، م.، ۱۳۷۹. ماهیت و آثار حقوقی قرارداد بیمه عمر. فصلنامه صنعت بیمه، سال پانزدهم، ش ۵۸، ص ۸۶.
۱۴. شهیدی، م.، ۱۳۸۶، آثار قراردادهای و تعهدات، تهران: مجد، چ ۳، صص ۳۲۰-۳۰۹.
۱۵. صفایی، ح. و امامی، الف.، ۱۳۸۶. مختصر حقوق خانواده، تهران: میزان، چ ۱۲، ص ۱۴۷.
۱۶. صفایی، ح.، ۱۳۸۲. قواعد عمومی قراردادهای، تهران: میزان، چ ۱، ص ۴۴.

۱۷. فرجادی، م.، ۱۳۵۴. بیمه‌های عمر و بازنشستگی. نشریه مدرسه عالی بیمه تهران، ش ۸، ص ۴.
۱۸. کاتوزیان، ن.، ۱۳۶۴. قواعد عمومی قراردادها، تهران: به‌نشر، چ ۱، ص ۲۸۰.
۱۹. کاتوزیان، ن.، ۱۳۶۸. قواعد عمومی قراردادها، تهران: به‌نشر، ج ۳، صص ۴۱۹-۳۶۳.
۲۰. کاتوزیان، ن.، ۱۳۷۸. عقود معین، تهران: شرکت سهامی انتشار با همکاری بهمن برنا، ج ۴، چ ۳، ص ۲۴۴.
۲۱. کاتوزیان، ن.، ۱۳۸۲. دوره مقدماتی حقوق خانواده، تهران: میزان، چ ۳، ص ۱۱۴.
۲۲. کریمی، ۱۳۸۷. کلیات بیمه، تهران: پژوهشکده بیمه (وابسته به بیمه مرکزی ج.ا.ا)، ص ۴۱۹.
۲۳. کشاورز، م.، ۱۳۷۷. تعهد به نفع ثالث. مجله حقوق دادگستری، ش ۲۵، ص ۱۳۶.
۲۴. گرجی، الف.، ۱۳۷۲. مقالات حقوقی، تهران: دانشگاه تهران، ج ۲، چ ۲، ص ۲۷.
۲۵. محقق داماد، م. و صالحی، م.، ۱۳۷۹. مبانی و آثار حقوقی تعهد به نفع ثالث در فقه امامیه. مدرس علوم انسانی، صص ۷۶-۷۷.
۲۶. مشایخی، ه.، ۱۳۵۳. مبانی و اصول حقوق بیمه، تهران: مدرسه عالی بیمه ایران، چ ۱، صص ۱۹۵-۱۸۶.
۲۷. مطهری، م.، ۱۳۶۱. بررسی فقهی مسأله بیمه، تهران: میقات، چ ۱، صص ۳۱-۱۶.
۲۸. نمونه قرارداد بیمه مهریه (فرم چاپی بیمه مهریه)، شرکت سهامی بیمه ایران، روابط عمومی، بی‌تا.

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی